THE DAILY HEBREW JOURNAL

H. Winberg, Pres. & Gen. Mgr.
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
PUBLISHED BY
— CANADIAN JEWISH PUBLISHING CO., LTD. —
251 - 253 Queen Street West — Telephone Adelaide 3967
Subscription Rates — $5.00 Per Year
Single Copy — 2 Cents

Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O. Toronto Ontario
January 22nd. 1913.

וועלען זיך אפרופען פינף הונדערט מענשען?

פינף הונדערט מענשען ווערען פארלאנגט — וועלען זיך פון די צעהנדליגע טויזענדער היגע אידען אפרופען אזא צאהל מענשען? מיט דיזער ערנסטער פראגע ווענדען מיר זיך היינט צו אלעמען.

אלעס איז ארגאניזירט פאר'ן מיליאן דאלאר קאמפיין, וועלכער וועט אנגעפיהרט ווערען איבער'ן גאנצען לאנד. אין טאראנטא וועט דער קאמפיין צוערשט אנגעפיהרט ווערען. און ווען דא וועט די זאמלונג פארענדיגט ווערען, וועט זיך אנהייבען דער קאמפיין אין אנדערע שטעדט פון לאנד.

טאראנטא דארף זאמלען אין פארלויף פון פיער טעג צוויי הונדערט טויזענד דאלאר, אבער טאראנטאס זאמלונג מיינט פיעל מעהר ווי די "קוואטא" וועלכע איז איהר צוגעטיילט געווארען.

ווי אזוי די אידישע טאראנטא וועט ענטפערען אויף'ן רוף פונ'ם קאמפיין, ווי אזוי דער ערפאלג פונ'ם קאמפיין וועט דא זיין — וועט זיך אפרופען איבער'ן גאנצען לאנד.

די אידישע טאראנטא דארף געבען דעם טאן פאר דער ארבייט, און אלע איבעריגע וועלען זיכער נאכפאלגען איהר אפרוף.

און אז דער קאמפיין זאל זיין אין טאראנטא אן ערפאלג, דערצו פאדערען זיך פינף הונדערט מענשען, וואס זאלען מיט זייער ארבייט, צייט, און ענערגיע העלפען מאכען די זאמלונג.

וועלען זיך אפרופען די נויטיגע פינף הונדערט מענשען?

אויף מארגען אוונט איז איינבארופען געווארען אן ארגאניזאציאנס מיטינג, און אויב דיעזע פארזאמלונג וועט זיין באזוכט פון דיעזע וואלונטירען וועלכע זאלען יעדער קומען טון זיין טייל ארבייט, וועט דער קאמפיין זיין אן ערפאלג. מוז ער זיין אן ערפאלג.

טאראנטאר אידישע מענער און פרויען — וועט איהר צושטעלען די נויטיגע פינף הונדערט מענשען, אום דער קאמפיין זאל זיין אן ערפאלג דא, ווי אויך איבערן גאנצען לאנד.

א גרויסע און שעהנע געזעלשאפטליכע אונטערנעהמונג דארף יעצט דורכגעפיהרט ווערען ביי אונז אין שטאדט. די גרעסטע וואס די אידישע טאראנטא האט ווען עס איז אונטערנומען.

קען דען זיין, אז איהר זאלט בלייבען שטעהן פון דערווייטענס און ניט טון אייער טייל?

עס האנדעלט זיך ניט וועגען קיין פרעמדע, עס געהט אין די לעבענס פון אונזער אייגען בלוט און פלייש. און קיין קרבן פון אייער זייט דארף ניט זיין צו שווער, זיי צו ראטעווען. און בפרט ווען דער פארלאנגטער קרבן איז גאר קיין קרבן ניט. עס האנדעלט זיך דאך בלויז אין אפגעבען עטליכע שעה פון דער צייט, און העלפען אין דער ארבייט.

דער מארגענדיגער ארגאניזאציאנס-מיטינג וועט באווייזען, צו מיר האבען אין טאראנטא אזא צאהל מענשען.

די טראגעדיע אין דער אמעריקאנער ארבייטער באוועגונג

עס קען זיין, אז דאס איז ניט קיין ספעציעלע אמעריקאנער צרה, מעגליך אז עס פאסירט אויך ענליכעס אין אנדערע לענדער און פלעצער, אבער דא, אויף דער זייט ים, פאסירט עס אזוי אפט, אזוי אז עס איז געווארען א מכה, וואס צופרעסט אין א געוויסען זין די גאנצע ארבייטער באוועגונג.

כמעט ביי יעדען גרויסען סטרייק וועלכער געהט פארלארען, איז די אורזאכע די, ווייל ער איז דירעקט אדער אינדירעקט באקעמפט געווארען פון מאנכע ארבייטער גופא. יעדער סטרייק האט זיינע אויסערליכע שטערונגען, וואס זוכען דעם סטרייק צו מאכען פאר א דורכפאל און זיי ווערען געהאלפען דערצו פון די ארבייטער רייהען גופא.

עס קומט יעצט פאר אין די פאראייניגטע שטאאטען, און טיילווייז באריהרט עס אויך קאנאדע, אן אייזענבאהן סטרייק, פון געוויסע אייזענבאהן-פאכען.

ניט וויכטיג איז יעצט צו דער סטרייק איז א גערעכטער אדער ניט. ניט וויכטיג איז אויך צו דער סטרייק איז ארויסגערופען געווארען אויף א נאטירליכען אופן, אדער ווי אנדערע ווילען האבען, אז אינ'ם סטרייק זיינען שולדיג די ראדיקאלען און די אינדוסטריאלניקעס, וועלכע האבען איהם אויפגעהעצט. עס איז אויך יעצט פאר אונז ניט וויכטיג די אורזאכע ווארום די רייכע סטודענטען פון דעם אריסטאקראטישען פרינסטאן אוניווערזיטעט האבען זיך אנגעשלאסען אין די רייהען פון די סטרייקברעכער. אויף וואס מיר ווילען זיך יעצט אפשטעלען איז אויף דעם, וואס עטליכע אייזענבאהן יוניאנס, די "בראדערהודס" זיינען ארויסגעקומען מיט ערקלעהרונגען, אז דער סטרייק פון די יארד ארבייטער מוז געבראכען ווערען אונטער אלע אומשטענדען.

אזוי ערקלעהרט זיך איין טייל פון ארגאניזירטע ארבייטער געגען א צווייטען טייל פון ארגאניזירטע ארבייטער.

דאס איז די ארבייטער סאלידאריטעט, וועלכע ווידערהאלט זיך אזוי אפט אויף דער אמעריקאנער ארבייטער גאס.

די ירידה פון ווילסאן

פון לעא וואלפסאן.

ענדע לעצטען מאנאט האב איך באזוכט א ניו יארקער מאססמיטינג אין קופער יוניאן, וואו סענאטאר דזשאהנסאן פון קאליפארניא, איינער פון די רעפובליקאנישע קאנדידאטען פאר דער פרעזידענטשעפט נאמינירשאן, האט גערעדט. דער גרויסער אודיטאריום איז געווען געפאקט, עס זיינען דארט געווען אנוועזענד ארום צוויי טויזענט פערזאנען. ווען ער האט אין לויף פון זיין רעדע צום ערשטען מאל דערמאהנט דעם נאמען פון פרעזידענט ווילסאן, האט די אודיענץ אנגעהויבען צו פייפען און צו בוהען, און עס האט אויסגעבראכען אן אנטי ווילסאן דעמאנסטראציע. עס איז געווען מערקבאר, אז דאס איז ניט געווען אראנזשירט פון פריהער, נור אז דאס איז געווען א ספאנטאנעאישער אויסדרוק פון אונצופריעדענהייט, שנאה און האס געגען פרעזידענט. די טויזענדער מענשען האבען געוואלט אפען דאס ארויסזאגען און זיי האבען זיך באנוצט מיט דער געלעגענהייט וואס דער רעדנער האט זיי געגעבען, ווען ער האט דערמאהנט דעם נאמען וואודראו ווילסאן. עס איז ניט געווען קיין נייעס פאר מיר, אז דער פרעזידענט האט אין די לעצטע מאנאטען פארלוירען פיעל פון זיין פריהערדיגע גרויסע פאפולאריטעט. איך האב מיראבער זיך ניט געקענט פארשטעלען אז עס האט דערגרייכט אזא שטופע, אז ער זאל עפענטליך אויסגעפייפט ווערען. איך האב מיך ערא-ינערט אין אן אנדער מאססמיטינג, אין מאנאט מערץ, 1919. ווען פרעזידענט ווילסאן איז צום ערשטען מאל צוריקגעקומען פון פאריז, און האט געהאלטען א רעדע אין קארנעגיע האל. דאמאלסט איז אויך געווען אנוועזענד א גרויסע מאסע מענשען, און זיי האבען געטשירט און אפלאדירט פרעזידענט ווילסאן, אויף אן אופן וואס האט גאר ניט געהאט קיין גלייכען צו זיך. ניו יארק האט איהם געגעבען דאמאלסט א אונפארגעסליכע אויפנאהמע. איך האב מיך אויך דערמאהנט אין צוויי סצענען וואס איך האב ביגעוואוינט אין ווערסאיל און אין פאריז דעם 28טען דזשון, 1919. אין דעם טאג, אין וועלכען די פריעדענס טריטי איז אינטערגעשריבען געווארען.

אין די גארטענס פון דעם פאלאץ אין ווערסאיל זיינען דאמאלסט געווען איבער צעהן טויזענט פערזאן. נאך דעם ווי די טריטי איז אונטערגעשריבען געווארען האט אויסגעבלאזען א לארמישע דעמאנסטראציע. דאס פאלק האט געשריען הורא און געטשירט פאר קלעמאנסא, לליאד דזשארדזש. אבער מעהר הוראס האט זיך געהערט פאר פרעזידענט ווילסאן. ווען די דריי העלדען זיינען ערשינען אויף דער באלקאני האט שטאאטגעפונען א סצענע וואס איז אונבאשרייבליך. איבעראל האט זיך געהערט "וויוו ווילסאן" (עס לעבע ווילסאן) אביסעל שפעטער זיינען זיי ארונטערגעגאנגען צו זייערע אויטאמאבילען, צוצופאהרען צו דעם באהנהויף. סקאדראן סאלדאטען און פאליציי זיינען געשטאנען אין ביידע זייטען צו מאכען פאר זיי א וועג. אבער אזוי ווי די מאסע האט זיי דערזעהען ביי דער טיר, האבען זיי איבערגעריסען די סאלדאטען לייען און א כוואליע מענשען האבען זיי ארומגערינגעלט און מען האט זיי פאקטיש ארומגעטראגען אויף די הענד, שרייענדיג, טשירענדיג "עס לעבע ווילסאן!". ארום פופצעהן מינוטען האט געדויערט די סצענע און דער ענטוזיאזמוס און ליעבע וואס מען האט ווילסאנען ארויסגעצייגט האט ניט געהאט קיין גרענעץ.

אויף דעם גאנצען וועג פון ווערסאיל ביז פאריז זיינען געשטאנען טויזענטער איבער טויזענטער מענשען, די סטיישאנס זיינען געווען געפאקט, און עס איז געווען אן אונגלויבליכע טריומפאלע פראצעסיאן מיט ווילסאן אלס דער הויפט העלד. ווען דער צוג איז אנגעקומען צו דער גארע דעס אינוואלידעס אין פאריז, איז קוים געווען פלאץ פאר די אפיציעלע אויטאמאבילס זיך צו ריהרען פון זייער ארט. פון דעם באהנהויף ביז צו ווילסאנ'ס אפיציעלער רעזידענץ פון ביידע זייטען פון די סטריטס אוועניעס און בולעווארדען זענען געשטאנען מענער, פרויען און קינדער, און אהן אויפהער האבען זיי אקלאמירט און אפלאדירט און זיך אויסגעריסען די העלזער שרייענדיג "וויוו ווילסאן". עס זיינען אין יענעם טאג געווען פארזאמעלט די גרעסטע און וויכטיגסטע דיפלאמאטען פון דער וועלט, יעדער פון זיי האט געקראגען א געוויסע אנערקענונג און פריינדליכע באגריסונגען אבער דער העלד פון טאג, דער גרעסטער און וויכטיגסטער, דער ליעבלינג, איז אונצווייפעלהאפט געווען וואודראו ווילסאן. פאריז און די פאריזער האבען זייערע איינגע העלדען קלעמאנסא, פאש, זשאפרע און אנדערע פארנאכלעסיגט און האבען צוגעטיילט די גרעסטע עהרע פרעזידענט ווילסאן.

איך האב מיך דאס אלץ דערמאהנט אין די סצענען בשעת דער עולם האט אויסגעפייפט דעם נאמען וואודראו ווילסאן און דעמאנסטרירט געגען איהם. איך בין נישט אימער געווען איינשטימיג מיט דעם פרעזידענטס האנדלונגען אדער אנשויאונגען. אין פאריז, ביי דער פריעדענס קאנפערענץ, וואו איך בין געווען איינער פון די קארעספאנדענטען פון דער אידישער אמעריקאנער פרעסע, האב איך גראדע געהאט די געלעגענהייט און די צייט זיך אפצוגעבען ספעציעל מיט זיין אקטיוויטעט, און עס זיינען מיר באקאנט א סך זאכען אינצידענטען, וועלכע האבען מיר געגעבען די מעגליכקייט צו קענען אפשאצען זיין ווערטה; ווען איך האב אבער געהערט ווי מען האט איהם אויסגעפייפט, בין איך געריהרט געווארען ביז צום טיעפסטען פון מיין נשמה.

איך וויל ניט דא פארטיידיגען וואודראו ווילסאן. איך וויל זיך אויך ניט אונטערנעהמען צו רעכטפערטיגען אלעס וואס ער האט געטאן. איך וויל אבער זאגען, אז ער האט ניט פארדיענט אז אן אמעריקאנער אודיענץ זאל איהם אויספייפען, ווי שווער ער זאל ניט האבען געזינדיגט אפילו לויט דער מיינונג פון א יונייטעד סטייטס סענאטאר. די צייט וועט איהם אורטיילען, מיר דערווייל דארפען דאס ניט טאן, וועניגסטענס ניט אויף אזא מין ארט.

עס צייגט זיך אויס, אז ווילסאן האט ניט נאר פארלוירען זיין פאפולאריטעט אין אמעריקא — און דאס מוז מען צוגעבען — ער האט אויך פארלוירען זיין פאפולאריטעט אין פראנקרייך, איטאליען, בעלגיען, טיילווייז אין ענגלאנד און אפילו די נייע מלוכות. וועלכע ער האט געהאלפען בויען, האבען איהם יעצט אויך זעהר וועניג ליעב. די פראנצויזישע צייטונגען רייסען איהם אהן טאג טעגליך. די ביטערסטע עדיטאריאלס ווערען יעצט געשריבען געגען איהם. פראנצויזישע דיפלאמאטען פארגעסען אפילו אן טאקט און דיפלאמאטישער עטיקעטע מיט זייערע סטייטמענטס און ערקלעהרונגען איבער ווילסאן. פון איטאליען איז שווין אפגערעדט. זייט ווילסאן האט גענומען זיין שטעלונג גענען פיומע, איז שווין גאר קיין ערגערער מענש פון איהם ניט פאראן. דער זעלבער ווילסאן, וועלכען דאס איטאליענער פאלק און פרעסע האבען אויפגענומען אלס "דער רעטער פון דער מענשהייט" און אנדערע גרויסע טיטלען, באטראכטען איהם יעצט אלס א פאררעטער און שטעלען איהם פאר אלס אן אונגעוואונשטער אריינמישער אין אייראפעאישע אנגעלעגענהייטען. אן ענגלישע צייטונג האט געהאט די חוצפה צו שרייבען און פרעגען: "ווי לאנג וועט דאס אמעריקאנער פאלק דולדען א מישוגענעם אין ווייסען הויז"?

אזוי איז עס שוין. הויבט איינעם אן צו געהן שלעכט, געהט עס שוין שלעכט מיט אלעמען און ער האלט שוין אין איין פאלען. ווילסאנס ליכטיגער שטערן איז פארדונקעלט געווארען, און דערווייל צייגט ער זיך ארויס מעהר בלאסער יעדען טאג. ווער ווייסט אבער. אפשר איז דאס נור א צייטווייליגע עקליפסע? אפשר פארדעקט דער שאטען די ליכטיגקייט אזוי ווי אין א ליקוי חמה אדער ליקוי לבנה?

וואס מען זאל ניט דענקען וועגען פרעזידענט ווילסאן. פאר איין שטיקעל צייט איז ער געווען די האפנונג פון דער מענשהייט, פאר איין קליין שטיקעל צייט איז ער געווען די פארקערפערונג פון דעם וואונש פון דער וועלט, אז עס זאל מעהר קיין מלחמות ניט זיין און אז די מעגליכקייט פון מלחמות זאל אויך אויסגעקנעמענט ווערען. זיינע ביטערע שונאים קענען ניט זאגען, אז ער האט ניט געמיינט ערנסט וואס ער האט געזאגט, און אז ער האט נישט ערנסט געטראכט צו פארווירקליכען זיינע אייגענעם אידעאל.

"הי היטשעד הים וועגאן טו א סטאר" ער האט נישט דערגרייכט זיין שטערן, ער האט אבער הויך געציעלט. מיט יאהרען שפעטער וועט אפשר א דאנקבארע, מעהר פארגינסטיגערע מענשהייט שענקען וואודראו ווילסאן די אנערקענונג, וועלכע ער האט פארדיענט, אויב אפילו פאר דעם וואס ער האט געוואלט אויספיהרען און נישט געקאנט.

די ערשטע סטרייקס אין טאראנטא

ווען טרייד יוניאנס זיינען נאך געווען א זעלטענהייט און זיי האבען זייער טעטיגקייט אנגעפיהרט אין געהיים, אונלעגאל, האט טאראנטא דורכגעמאכט דעם ערשטען סטרייק.

אין דעם יאהר 1847 האט אויסגעבראכען אין טאראנטא דער ערשטער סטרייק אין דער קליידער פאבריק פון וואקער און האטשערסאן אויף קינג סט. איסט.

די ארבייטער זיינען ארויס אין סטרייק מחמת זיי האבען ניט געוואלט דערלאזען אז די פאבריק זאל אריינגעהמען די נייע נייע מאשינען. איצט וואלט מען פון אזא סטרייק געלאכט, אבער, דאן האבען די ארבייטער געקוקט מיט גרויס חשד אויף דער איינריכטונג פון נייע מאשינען אין די פאבריקען.

ניט נאר אין טאראנטא, איבער דער גאנצער וועלט זיינען דאן פארגעקומען גרויסע אונרוהען. די ארבייטער פלעגען צוברעכען די מאשינען וועלכע האבען פארורזאכט דאן ארבייטסלאזיגקייט.

דער ערשטער סטרייק איז שנעל געוואונען געווארען. די בעלי בתים האבען צוריקגעשיקט די מאשינען אין ניו יארק, און כדי אפצואווישען יעדען שפור פון אומצופריעדענהייט האבען זיי דעם זעבען אוועגט אראנזשירט א באנקעט פ[…] די ארבייטער.

דער נעקסטער סטרייק איז גע[…] פון די דרוקער אין 1854, און אויך […] סטרייק איז געווען ערפאלגרייך. באשטענדיגע ארגאניזאציעס פון ארב[…]טער זיינען אבער דאן נאך ניט גע[…] טרייד יוניאנס זיינען געווען פארוו[…] פון געזעץ, און די צופעליגע ארבייטער פעראיינען האבען אנגעפיהרט זייער ארבייט אין געהיים. ערשט אין 1871 די ענגלישע ארבייטער האבען אויס[…]קעמפט דאס רעכט פון צו זיין ארגאני[…] זיינען אין טאראנטא געגרינדעט געוו[…] ארבייטער ארגאניזאציעס.

אין 1872 זיינען די טאראנטא[…]קער ווידער ארויס אין א סטרייק. […]בען פארלאנגט א ניין-שטונדיגען ארבייטס-טאג און דער סטרייק האט […]ערט זיבעצעהן וואכען. די פיה[…] דעם סטרייק זיינען דאן ארעסטיר[…]רען אויף דער קלאגע פון "קר[…] פארשווערונג" — מען האט שוין וואוסט פון דעם קוניץ — אבער […] זיי גלייך באפרייט.

א היבש ביסעל סטרייקס האט […]טא דורכגעמאכט זינט יענער צייט. עס איז ניט אומווארשיינליך אז […] 1947 זאלען יוניאנס סטרייקען, […]נעגען דער איינפיהרונג פון מאשי[…] פארקעהרט, כדי צו צווינגען […]בתים, איינצופיהרען ארבייט[…]דע מאשינען.

לאנגזאם, לאנגזאם באוועגט […] וועלט. אפט ליבט זיך אויס […] ריהרט זיך ניט פון ארט. עס […] נענוג צו ווארפען א בליק […] איבערצייגען זיך אז דאס ל[…] אימער פאראויס, אימער פא[…]

ער האט גוט "אנגעצונדען"

(פאלקסטהימליכע חסידישע ערצעהלונג.)

פון מ. אינדריטץ.

אויף א ישוב, א וואסערע צעהן אדער צוועלף וויארסט אוועק פון א עיר ועם בישראל, ווייט פון אידען, פון א שול, פון א בית מדרש פון א קדיש און א קדושה, האט זיך געוואוינט א קרעטשמער, א גרויסער עם הארץ ... קוים געקענט א ברכה איבער א צושניטענע קארטאפליע מאכען . . . ווער רעדט וועגען א בלאט גמרא, א מדרש, א דרוש, ספר — דאס אודאי, און אודאי אודאי ניט . . . ער האט אפילו דאווענען ניט געקענט . . . ווען ער פלעגט זיך אראפלאזען אין שטאדט אריין אויף יום כפור, און פלעגט זיך אוועקשטעלען אויף זיין געדונגענע "שטאדט" אין שול, מיט דעם גרויסען מחזור אין האנט, און נעהמען האקען א מין עברי, וואס פלעגט קענען גערעכענט ווערען פאר דעם שעהנסטען טערקיש, פאר דעם בעסטען טאטעריש. אבער ניט קיין עברי פלעגט מען אפילו אין אזעלכע תפילות ווי "לאל עורך דין" אדער "ונתנה תוקף" אנשטאט וויינען — דארפען פלאצען פאר געלעכטער . . . ווער רעדט נאך, אז עס פלעגט קומען צו די "סליחות", צו דער "עבודה" אדער סתם א שטיקעל "פיוט" פלעגען די ארומשטעהענדע פשוט פארשטאפען די אויערען . . .

נו, אז אזא נפש — חיים-שמואל האט ער געהייסען — האט אן ערך א זון, קען מען שוין פארשטעהן וואס פאר א צאצקע דאס קען אויסוואקסען. בפרט נאך, אז צו האלטען א מלמד אין דארף וואס זאל קנעלען מיט זיין בן יחיד, קען ער ניט באהויפטען ווארום קיין גרויסער גביר איז דער חיים שמואל ניט געווען, ער האט קוים, קוים חיונה געצויגען פאר זיין פאמיליע, און שיקען דעם זון אין חדר אריין אין שטאדט, דארף מען צאהלען פאר קעסט . . . לערנט ער מיט איהם אליין . . . על כל פנים, פלעגט ער אזוי זאגען צו די אידען, וואס פלעגען זיך ביי איהם אפטמאהל אפשטעלען:

— מיין יודקע וואקסט אלמדן ... איך האב איהם שוין דעם אלף-בית אויסגעלערנט . . .

און אויב יודקע איז קיין למדן ניט געוואקסען, איז ער אבער דערפאר געווען א בוואטסקער יונג . . . געזונט, ווי אלע שקצים אין דארף, רעדט גויאיש בעסער ווי מאמע לשון, און אין דערצו א מארים צו רייטען אויף א פערד, צו שווימען אין טייך, צו פארמעסטען זיך לויפען מיט דעם גרויסען קאלטענוואטען הונט, וואס האט זיך ביי די אין הויז געהארעוועט . . . און לאך און נאך אזעלכע בריה'שקייטען . . .

איבערהויפט האט יודקע ליעב געהאט צו טרייבען דאס איינציגע קיה'לע אין וואלד אריין. דאס איז געווען ביי איהם דאס בעסטע פארגעניגען. שטעהט זיך אויף אין דער פריה, נעהמט ער זיך א בייטש, מיט א פייפעל פונקט ווי זיינע חברים יאשקע און אנטעק, און טרייבט ארויס די קוה פון שטאהל און לאזט זיך אוועק אין דערבייאיגען וואלד, פארגעסט ניט טאקע מיטצונעהמען מיט זיך א היבשע שטיק ברויט, א פלאש מילך, א מאהל א שטיקעל הערינג מיט ציבעלע. און דארטען אין וואלד פארברענגט ער א גאנצען זומערדיגען טאג.

אזוי איז דער יודקע געוואקסען פרעמד פון א אידיש ווארט. דערפאר האט ער גוט געוואוסט פון פיעלע מנהגים און דינים: ניט דערפאר וואס ער האט געלערנט אין אונזערע ספרי קודש, אז דאס מעג מען טאן און דאס טאר מען ניט טאן. זיין טאטע האט דאס אויך ניט געלערנט: פיהרט אבער חיים-שמואל א כשר'ע הויז, ליפערט כשרה פלייש פון שטאדט, ווייס יודקע וואס כשר און טריף איז, וואס פליישיג און מילכיגס איז . . . זעהט ער דער טאטע געהט עסען, — וואשט ער זיך ווייס ער, אז מען דארף זיך וואשען צום עסען; זעהט ער, אז דער טאטע עסט ניט אהן א היטעל, עסט ער אויך ניט אהן א היטעל. און נאך און נאך אזעלכע דינים און מנהגים. וואס ער האט פון זיין טאטע-מאמע באמערקט. זעהט אבער חיים-שמואל אמאהל, אז יודקע טוט עפעס א זאך, וואס א איד דארף עס נישט טון, דהיינו, ער כאפט זיך מיט זיינע גויאישע חברים שבת אויף א פערד רייטען, שרייט ער צו ניט אויף איהם. נור רופט איהם געלאסען צו און זאגט איהם. אז א איד טהאר עס ניט טון — ווארום, אז ניט שטראפט גאט — און כאטש יודקע ווייס ניט וואס גאט איז און ווער אידען זיינען — דאך פאהרט ער שוין מעהר ניט רייטען אום שבת . . . זעהט חיים-שמואל, אז זיין יודקע יאגט זיך נאך א בעטלער און ווארפט איהם נאך שטיינער, ווי עס טרעפט אפט מיט שקצים אין דארף, ערקלעהרט איהם פאמעליך, אהן כעס און אהן קלעפ אז מען טאר אן ארימאן ניט באליידיגען, ווייל אן ארימאן איז אויך א מענש . . . אדרבא מען דארף איהם גאר העלפען . . . און יודקע נעהמט זיין טאטענ'ס דבורים אין קאפ אריין און טוט עס מעהר ניט . . . אט אזוי ארום פאמעליך, האט דער דאזיגער אינגעל ארייגעזאפט אין זיך פיעלע אידישע מנהגים, פיעלע מצוות און מעשים טובים, אהן קיינע ידיעות, אהן קיין למוד . . . דערצו האט ער געהאט א זעלטען גוט הארץ, פול מיט ליעבע צו דער גאנצער וועלט . . .

די צייט שטעהט אבער ניט. יאהרען לויפען און פארשווינדען. יודקע איז שוין געווארען א בן שמונה-עשרה. ער איז אויסגעוואקסען א הויכער ברייטביינעגער יונג מיט א שעהנעם פנים, און אויגען ממש, א מחיה אין זיי א קוק צו טון . . . ווארום געוואקסען איז ער דאך ווייט פון שטאדט מיט איהרע שלעכטע מדות, איז ער פארדארבען ניט געווען, איז טאקע אין זיינע אויגען געווען קענטיג א הימעלישע ריינקייט ... ווארום אייגענטליך זיינען דאך די אויגען דער שפיגעל, אין וועלכען דעם מענשענ'ס נשמה שיינט אפ . . . און אז איטיצענס נשמה איז אומריין, פארשווארצט, פארשטויפט; אז די קליפה רחמנא לצלן האט זיך שוין מתדבק געווען צום חלק אלוה ממעל, — זיינען די אויגען טונקעל, מוטנע, מרה-שחורה'דיג . . . האט אבער דער מענש קיין שלעכטע מחשבות ניט, ווייס ער ניט פון אפנארען, באגנב'ן, באגזל'ן, רכילות טרייבען, לשון הרע, טוט ער ניט; חס וחלילה קיין צו-להכעיס דעם בורא-כל-העולמים, דאן זיינען די אויגען אויסטערליש שעהן . . . ווי א פאר שעהנע ריינינקע טייבעלאך, . . . און דו האסט ממש הנאה אין זיי צו קוקען ... אט אזעלכע אויגען האט דער דאזיגער יודקע געהאט . . . הייסט עס, ער איז געווען א שעהנער און פארנעהמער בחור . . . הויבט חיים-שמואל אן צו טראכטען וועגען א שידוך. ווארום האלטען אזא יונג איז דארף ניט פארהייראטעהייד איז א שטיקעל סכנה ... מעלע וואס אזא חברה-מאן קען א מאל אפטון. שיקסעס אין דארף זיינען דא א סך; ער קען זיך נאך אפשר "פארכאבען" אין א "פאנענקע" און ווער ווייס וואס מען קען מיט איהם טון . . . קומט חיים-שמואל אין שטאדט אריין לאזט זיך אוועק צום שדכן. און בעט איהם זעהן פאר זיין זון א שטיקעל שידוך ... דרך אגב דערצעהלט ער איהם אויס די גאנצע לאגע. לויבט זיין בחור ביז'ן הימעל אריין, און וויל פאר איהם דוקא א גוטע כלה . . .

איז עס אבער דאך ניט היינטיגע צייטען, וואו דאס מיידעל האט די דעה, נור דער טאטע און טאטעס ווייסען דעם מאמר "כל הנותן בתו לפני עם-הארץ". אז מען גיט, הייסט עס, אוועק די טאכטער פאר א ווייב צו אן עם-הארץ, איז געגליכען ווי מען זאל זי בינדען און ווארפען פאר א לייב ... און מענשען, פשוטע בשר ודם'ס, ווייסען דאך ניט יענעמ'ס נשמה, און קענען נור, וואס דאס אויג זעהט ווארפט מען זיך אפ פון דעם יודקען גלייך נאך דער ערשטער באגעגניש ווארום כידוע קוקען אידען ניט אויף שענקייט, ווי אין פסוק שטעהט: הבל היופי, שעהנהייט איז א כפרה, דער עיקר איז תורה און מצוות און דא דערזעהט מען פאר זיך א גראבען מטושטש'דיגען עם הארץ, וואס קען נעביך, קיין שייטעל עברי ניט. וואס ווייס ניט פון בין ארור המן לברוך מרדכי און נעהמט מען מיט איהם ריידען, רעדט עס אין אידיש ווארט צווישען צעהן גויאישע . . . וועלכער טאטע וועט עס נעהמען זיין טאכטער און מקריב זיין צו אזא גראבען יונג?

חיים-שמואל לעגט אבער איין וועלטען. ווען ער קומט נור אין שטאדט אריין לויפט ער צום שדכן, און רייסט איהם ביי די פאלעס. וואלט כאטש חיים-שמואל ניט געווען פון די יענינע, וואס זוכען כבוד וואלט דער שדכן אפגעזוכט א מיידעל, א יתומה, וואס דיענט ערגעץ וואו אין פרעמדע הייזער און וואלט זי פארשלייערט צו יודקען איז ער אבער נאך צו אלע צרות — שטאלץ גדלות'דיג און וויל דוקא א מחותן מיט א שטיקעל יחוס . . . ניט איהם דער שדכן כל-ערליי תירוצים און עס בלייבט ביי גארנישט . . .

מאכט זיך אין יענע צייט פאהרט דורך אין דער שטעדטעל דער רבי . . . ווארום גייסט דאך, מסתמא אין דער צייט ווען מען האט געטריבען אידען פון דערפער איז "ער" ז"ל אפט […]רען איבער דער וועלט מאכ[…] זיין העלפען די נעפאלענע […] ער אויך אין דערזעלבער […] וואו חיים-שמואל פלעגט קל[…] שדכן.

נו, אז אזא גאסט איז […] קעהרט זיך דאך עפעס א […] פויר. א קליינקייט ! […] בעצמי האט מזכה געווען […] ווייזט ! קאכט זיך עס, און […] רען . . . דערוויסט זיך, מסתמא […] שמואל אז א גרויסער רבי איז דא […] שטאדט. וועלכער קען אלעמען […] פען פאלט איהם איין א מחשבה, זאל נעהמען יודקען און געהן […] דעם הייליגען רבין א ברכה […] באלדיגען גוטען זיווג.

קלערט ער ניט לאנג, […] איין דאס פערדעל, הייסט זיך אויך אויפזעצען און מען פאהר[…] שטאדט אריין. געקומען פרעגט […] נאך וואו דער רבי שטעהט […] זיך צו איהם.

ניט אזוי לייכט איז איהם […] מען אריינצוגעהן. אבער ווען ער איז אריין מיט דעם בחור און דער רבי האט נור אין די אויגען אריינגעקוקט, האט ער זיך מיט האסט אהייב געטאן און האט א ברייטען שלום-עליכם דעם יונג אפגעשטעקט . . .

און אז חיים-שמואל האט אויף א גוטען זיווג געבעטען, האט דער רבי ז"ל איהם געהייסען צו שיקען דעם בחור צו איהם, וואו ער וועט לערנען תורה.

— א הויכע נשמה — האט דער רבי צו זיינע מקורבים ערקלעהרט. נר ה' נשמת אדם — דעם מענשענ'ס נשמה איז געגליכען צו א ליכט. און אז מען צינדט זי גוט אן ברענט זי גוט . . . און אנצינדען א ליכט דארף מען קענען! ...

— איז דער יודקע א למדן געווארען? האט ער א גוטען זיווג געקראגען? — האבען מיר, תלמידים אונזער רבי'ן ר' ארטשיק וועלכער האט אונז די מעשה פארצעהלט נאכגעפרעגט.

דאס איז שוין אן אנדער מעשה, וועגען וועלכע איך וועל אייך אן אנדער מאל דערצעהלען. איך האב אייך נור געוואלט זאגען אז א איד ניט קיין למדן, קען אמאל אנצינדען א ליכטעל אז דער רבי אליין זאל זיך וועגען דע[…] וואונדערען . . .